

TIS KRIMMENEEL (9)

Hoe Jan-de-Wilm van Gerwen
zijn hoofd verloor

door Peter van den Elsen

Op 1 oktober 1737 werd de ruim drie jaar voortvluchtige Jan van den Bergh in Almelo (provincie Overijssel) gevangen genomen en voor het gerecht gebracht.

Het gerecht beschuldigde hem van een moord in Gemert. Jan van den Bergh kreeg als eerste vraag voorgelegd of het waar was dat hij eigenlijk Jan-de-Wilm van Gerwen heette en van Gemert geboortig was? Jan zei dat het waar was. Ook de hem ten gelaste gelegde moord bekende hij in Almelo (1).

In januari 1738 leverde de rechtbank van Almelo Jan-de-Wilm van Gerwen aan Gemert uit. Dit gebeurde overeenkomstig een 17de eeuws verdrag (2).

In Gemert volgde een langlopend proces dat bijna twee jaar zou duren. Dat het proces zoveel tijd in beslag nam, kwam voornamelijk omdat Jan-de-Wilm de in Almelo gedane bekentenissen in Gemert weer herriep. Pas in oktober 1739 deed de Gemertse rechtbank uitspraak.

In Gemert werden in het proces zo'n vijftiental personen gehoord. Met sommige getuigenissen kon hij instemmen. Maar de meest essentiële verklaringen, waarin hij van moord werd beschuldigd, sprak hij tegen. Andere verklaringen - die o.a. zeiden dat hij het verklaarde zelf had gezegd - wist hij zich niet meer te herinneren.

Natuurlijk kreeg Van Gerwen ook in Gemert een aantal formele vragen te beantwoorden. Van Gerwen bekende dat hij zich ruim drie jaar schuil had gehouden onder de achternaam van zijn vrouw: Van den Bergh. Ook bekende hij dat zijn vader de achternaam Van Gerwen voerde en vroeger een kuiper in Gemert was geweest.

De moord bleef hij echter halsstarrig ontkennen. Zoals te verwachten is, wilde de Gemertse rechtbank weten waarom hij de moord in Almelo wel bekend had. Jan-de-Wilm antwoordde daarop, dat hij dit gedaan had omdat hij "bevreesd of verveert was van een langduerigh sitten aldaer en daarom bekende om eerder los te comen". Kennelijk was hij niet op de hoogte van het feit dat Gemert in de vorige eeuw een uitleveringsverdrag had ondertekend (3).

De verkoop van een weefgetouw

Zoals nu nog het geval is, komt bij een nieuw proces het 'oudzeer' wederom ter sprake. Zo was Jan-de-Wilm van Gerwen al in een eerder proces verwickeld met Maria Toni Groenendaels, de weduwe van Adriaen van den Broeck, over de door hem te betalen huishuur. Deze zaak handelde voor de Gemertse rechtbank op 7 september 1731. Wat er nu precies onrechtmatig aan het voorval is, is niet duidelijk (4). Doordat de oorspronkelijke stukken niet te achterhalen zijn, is er geen sluitend verhaal uit te distilleren.

Schijnbaar heeft Jan-de-Wilm van Gerwen tegen Maria Toni Groenendaels gezegd dat hij dan aan haar de achterstallige huur wilde voldoen door het verkopen van zijn weefgetouw. Van Gerwen vroeg zesendertig gulden voor zijn getouw. De weduwe wilde er slechts dertig gulden voor betalen. Volgens getuigen werd het getouw voor dertig gulden verkocht.

Kennelijk gegriefd omdat hij zijn getouw moest verkopen, zei Jan-de-Wilm daaropvolgend dat hij op 'slijtinge' ging. Van zijn vrouw eiste hij twee pistolen (dit zijn geen geweren, maar twee gouden munten). Zijn vrouw wilde hem die niet geven, maar na enig aandringen kreeg hij 'een papierke of een stuk geld'. Hiermee was hij niet tevreden. Hij begon zijn vrouw te slaan 'ofte steeken' en onder deze pressiemiddelen kreeg hij ook de rest van het geld. Vervolgens pakte hij een lamp en ging daarmee naar de zolder. Met een roer(a) kwam hij naar beneden en zette deze op de trog(b). Ook zou Jan-de-Wilm met geweld de kasten opengetrokken hebben om er zijn hemden en dassen uit te halen.

Uit een verklaring van 30 maart 1734 blijkt dat Jan-de-Wilm zijn vrouw met een mes 'van achter in haar rugge een zeer

gevaarlijke wonde ofte steeck heeft toegebracht'. Mogelijk is dit voorval bij het proces gevoegd om aan te tonen dat Jan-de-Wilm maar al te lichtvaardig met zijn mes omging. Zonder het met enige stelligheid te kunnen zeggen, lijkt het er op dat deze zaak in 1731 voor de rechtbank diende, omdat Van Gerwen zijn getouw niet af wilde geven.

Nadat Jan-de-Wilm zijn weefgetouw had verkocht, is hij klaarblijkelijk weversknecht geworden. In 1734 was hij werkzaam bij Jenneke, de weduwe van Peter Tijssse van Breugel.

"Ick heb er eene met een clomp geworpen"

Op zondag 10 januari 1734 bezocht Jan-de-Wilm van Gerwen samen met Jan Dielis Fransen, eveneens een weversknecht, de herbergen van Toni Jan Croll en Toni Verbossen. Bij herbergier Verbossen in De Deel ontstond tussen beiden een woordtwest. Jan-de-Wilm, met een mes in zijn opgeheven hand, zei tegen Jan Dielis Fransen: "Steek uw mes op, want gij hebt geen presens op ons!" Van een gevecht kwam het niet, de ruzie werd bijgelegd. Gebroederlijk verliet het tweetal na twaalfen de herberg. Bij de Stenenbrug, tussen het Marktveld en het Binderseind, kregen ze opnieuw ruzie. Nu was het echter menens. Het exacte verloop van het gevecht is niet na te gaan, er waren namelijk geen getuigen. De enige die het kon navertellen was Jan-de-Wilm van Gerwen.

De volgende morgen, op maandag de 11de, ging Jan-de-Wilm zoals gewoonlijk tussen zeven en acht naar zijn werk. Bij Van Breugel aangekomen, begon hij de weefkamervensters open te maken. Binnengekomen ging hij bij het vuur zitten en vroeg aan zijn werkgeefster het water 'over te hangen om thee te drinken'. Jan-de-Wilm vertelde dat op het Marktveld een mens 'doot was liggende'. Op zijn verzoek ging Jenne-Marie van Breugel, de dochter van Jenneke, naar het Marktveld om te kijken wie het was. Jenne-Marie, weer teruggekomen, vertelde opgewonden dat het Jan Dielis Fransen was. Bij het aanhoren van deze tijding liet Jan-de-Wilm zijn hoofd droevig in zijn schoot hangen.

Even later stond Van Gerwen op en zei tegen Jenneke zijn werkgeefster: "Geef mij het geld wat mij toekomt". Waarop Jenneke zei: "Jan wat beduidt dat?" "Mijn tijd is hier, 'ick heb er eene met een clomp geworpen!". Jenneke telde het geld en gaf aan Jan-de-Wilm wat hem toekwam. Voor zijn vertrek wilde hij nog even afscheid nemen van Jenneke's zoon, Jan van Breugel.

Tegen hem was Van Gerwen openhartiger en deed er in grove

lijnen verhaal van het gebeurde. Jan van Breugel zou later voor de rechtbank deze getuigenis afleggen: "Van Gerwen kwam mij opzoeken toen ik nog in bed lag. Hij vertelde dat hij de dag daarvoor samen met Jan Dielis Fransen enkele herbergen had bezocht. Samen waren ze ook weer opweg naar huis, totdat ze bij de Stenenbrug ruzie kregen. Zo zei Jan-de-Wilm letterlijk: 'Dat manneke heeft altijd een groot mes in zijn hand en toen worp ick hem met een clomp ter neder en viel daerop. Maar het en kan niet sijn dat hij doot is, want ick heb niet gedaen als gesneden, ende ick weet niet dat ick gesteecken heb'. Jan-de-Wilm zei verder dat hij uit Gemert weg wilde en vroeg me of ik tot de Aa op Koks mee wilde lopen. Dat heb ik gedaan en ik kan me nog herinneren dat Van Gerwen aan mij heeft gevraagd zijn kleren bij Dielisse in Erp te laten bezorgen".

De 'grouwsaemelijke' moorder wordt onthoofd

Onmiddellijk nadat de chirurgijn vivisectie had gepleegd, en daarbij vastgesteld had, dat Jan Dielis Fransen door messteken om het leven was gekomen, kwam het proces opgang. Na een aantal personen gehoord te hebben was verdachte nummer één al snel bekend: Jan-de-Wilm van Gerwen. Maar hij wist zich vier jaar lang schuil te houden totdat hij in Almelo aangehouden kon worden.

Na bijna twee jaar in het kasteel gevangen gezeten te hebben, werd het proces afgesloten. Als slotsom kwam de aanklager tot deze beschuldiging: "dat hij tot dese gruweldaet is gecomen om de persoon van Jan Dielis Fransen soo met sneden als met steeken op de elfden januari 1734, in den donckeren nacht off morgenstont op openlijke 's heere straete seer grouwsaemelijk, en naer allen aensien, geweltdadigh te vermoorden". Jan-de-Wilm van Gerwen bleef ontkennen dat hij Jan Dielis Fransen doodgestoken had. Wel gaf hij toe dat hij hem snijwonden had toegebracht.

Op 6 oktober 1739 deed de rechtbank uitspraak: Jan-de-Wilm van Gerwen werd ter dood veroordeeld. Het vonnis zou voltrokken worden door onthoofding met het zwaard. Op een verhoging op het Marktveld werd door een ingehuurde beul het vonnis uitgevoerd. De onthoofde Jan-de-Wilm van Gerwen werd op 20 oktober 1739 begraven.

De proces- en executiekosten waren bijzonder groot. Uit het fonds 'de Cortenbachse renten' werd het derde deel betaald, zijnde f 835,- voor het proces en f 75,- voor de beul. Dit is in die dagen evenveel als 15 keer het jaarsalaris van de schoolmeester (5).

woordverklaring:

- a. roer = oud schietgeweer, zo genoemd naar de min of meer lange loop.
b. trog = rechthoekige bak, van boven wijder dan van onderen;
in dit geval waarschijnlijk een kneedbak voor brooddeeg.

NOFEN:

1. Jan-de-Wilm van Gerwen huwde op 29 januari 1726 te Gemert met Joanna Peters van den Bergh. Zijn vader was Jan van Gerwen en staat in 1709 vermeld als kuiper. Hij woonde naast de 'Wildeman' op de hoek Marktveld-Kapelaanstraat.
RA'sHB, Gemert Rechterlijk, zowel in R 45, als in R 46, R 47 en R 48 komen we stukken tegen die betrekking hebben op het proces. De belangrijkste stukken: R 45 d.d. 6-10-1739; R 47 d.d. 30-3-1734; 15-4-1734; 11-5-1734; 25-5-1734; 14-9-1734; 6-6-1738; R 48 d.d. 3-7-1738; 28-7-1738; 27-8-1738; 28-7-1738; 10-9-1738; 24-9-1738; 9-10-1738; 24-10-1738; 24-12-1738.
2. Peter van den Elsen, Tis Krimmineel (2) - gemert, een vrijplaats voor misdadigers, in Gemerts Heem 21e jrg. 1979 nr. 4, blz. 104-106.
3. Het proces werd mede vertraagd doordat Jan-de-Wilm om een advocaat vroeg (d.d. 28-7-1738). Deze advocaat werd hem pro deo vergund.
4. Als getuigen treden hierbij op: Maria Toni Groenendaels, de weduwe van Adriaen van den Broeck, Barteleijn Martens vrouw van Jan Jonckers, Catharina Jonckers vrouw van Peter van den Broeck, Lambert Jonckers, Jan Cremers en Peter van den Broeck.
5. Naast de in noot 4 genoemde getuigen, verschijnen de volgende personen eveneens in dit proces voor de rechtbank: Jenneke, de weduwe van Peter Tijssse van Breugel en haar kinderen Jenne-Marie en Jan, Jacobus van Berloo, Toni Verbossen en Hendrina Jacobs, Toni Jan Croll en Maria zijn huisvrouw, en Dielis van Roosmaelen en wel op de data 19-1-1734, 20-1-1734 en 10-2-1734. De zittingen van de rechtbank werden op het kasteel gehouden. DTB Gemert, Jan Dielis Franssen werd op 14-10-1734 in Gemert begraven, Jan-de-Wilm van Gerwen op 20-10-1739. RA'sHB, Kommanderij Archief van de Duitse Orde inv. nr. 1060 d.d. 1739 en inv. nr. 960 d.d. 1739.

Dit is het munt van Jan willem van
Gerwen alias Cuijps gedetineerd
Verklaard niet te Comen Schrijven*

En zo ondertekende Jan-de-Willem van Gerwen zijn verklaringen en daarmee zijn doodvonnis.....